

Tragovi iz prošlosti u projektu za budućnost

osvrt na izložbu *Tragovi prošlosti / Traces of the Past*
u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika
Split, 26. siječnja – 29. veljače 2016. godine

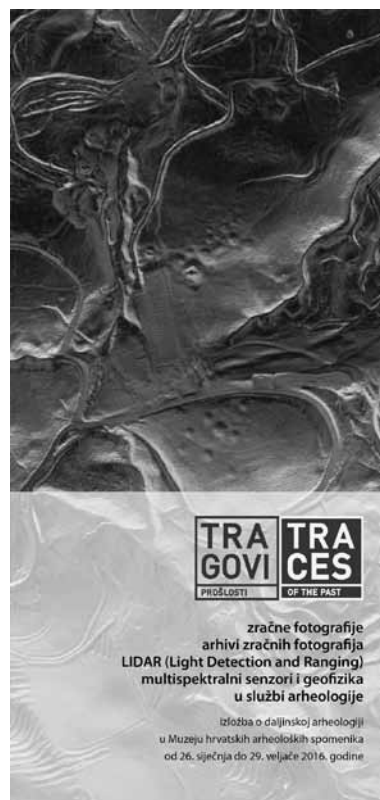
Izložba *Tragovi prošlosti* prezentirala je rezultate istraživačkog projekta *ArchaeoLandscapes Europe* koji je ostvaren u okviru programa *Culture 2007. – 2013.*, uz potporu *Europske unije*. Koordinirala ga je *Römisch-Germanische Kommission* pri *Deutschen Archäologischen Instituts*, a u njemu je sudjelovalo više od 60 partnerskih institucija iz Europe, Australije i Sjedinjenih Američkih Država. Zajednički cilj projekta bilo je uvođenje i intenzivnije korištenje suvremenih metoda *daljinskih istraživanja* u arheologiji te predstavljanje europske kulturne baštine kroz interaktivne prezentacije. Europsku izložbu priredili su partneri projekta *ArchaeoLandscapes Europe*, a osmislila ju je i oblikovala grupa *Discovery Programme* iz Irske i njezin voditelj Ian McCarthy. Ciljevi izložbe bili su:

- javno prikazivanje novih i uzbudljivih tehnologija u znanosti s iznenađujućim i neuobičajenim slikama spektakularne arheološke baštine;
- promicanje šireg razumijevanja u vrednovanju arheološke i povijesne baštine u Europi;
- pružanje uvida u arheološka istraživanja i kulturnu baštinu široj javnosti kroz najnovije tehnološke postupke u znanosti.

U Split, u *Muzej hrvatskih arheoloških spomenika*, europska izložba *Tragovi prošlosti* prenijeta je susretljivošću slovenskih partnera u tome projektu (*Centra za zaštitu arheologiju, Instituta za zaštitu kulturne baštine Slovenije, Odjela za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani* te *Instituta za antropološke i prostorne studije Znanstveno-istraživačkog centra Slovenske akademije znanosti i umjetnosti*) i uz svesrdnu pomoć Darje Grosman i Tine Milavec s *Odjela za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani*.

Izložba je predstavljala odabrane primjere projekata *ArchaeoLandscapes* kojima su predstavljene nove tehnologije kao pomoć arheolozima u njihovom radu. Posjetitelji su mogli vidjeti kako su te tehnologije korištene u proučavanju arheoloških nalazišta i krajolika diljem Europe. Prikazivala je također razvoj *daljinskih istraživanja* u arheologiji od prvoga korištenja zračnih fotografija do modernih bespilotnih letjelica i satelita. Tehnike i koncepti su predstavljani ilustrativnim primjerima proučavanih područja koja su odabrali sudionici u projektu *ArchaeoLandscapes*. Zastupljeni su raznolikim izborom impresivne europske arheološke i kulturne baštine.

Početak je u proučavanju starih aero-fotografija jer je u posljednjih šezdesetak godina u Europi snimanjem i iz zrakoplova otkriven veliki broj novih arheoloških nalazišta. Zračnim fotografijama u novije vrijeme su pridružene satelitske slike i zračno lasersko skeniranje (LiDAR) te brojne druge tehnike kojima je moguće proučavati tlo iz zraka. Svi tako dobiveni podatci objedinjeni

The Cetina Wetlands: Environment and Landscape History in the Central Balkans

A joint research project between the Museum of Croatian Archaeological Monuments (Split, Croatia) and the Institute of Archaeology and Antiquity (University of Birmingham, United Kingdom)

30th October 2003

Purpose

Previous archaeological work in the area of the Cetina and environmental and archaeological assessments by staff of the Institute of Archaeology and Antiquity suggest that the Cetina valley would be the subject of an extensive research project. Such a project should encompass the provision of a local and regional environmental and archaeological landscape history of the Cetina valley through study of the well-preserved settlements in the middle and upper valley and their associated monuments.

The Croatian and Dalmatian coasts are lacking in well-dated pollen, plant and insect profiles throughout the Holocene and are rarely integrated within the cultural sequence. Despite this, there is clear evidence for a preserved historic landscape within the Cetina valley. Waterlogging and therefore the potential of a "paleoarchive" are common within this valley. Long period material culture, pollen, insect and plant profiles are relatively easy to recover and should provide an important regional sequence and this, with absolute dating from excavated sequences, will establish local archaeological cultural sequences and subsistence patterns. The known preserved settlements provide an exciting opportunity to examine the past economy, function and cultural development. There are few sites of such quality and potential in Europe at present.

Participants

The primary partners of Cetina Wetlands Project will be the Museum of Croatian Archaeological Monuments (Split, Croatia) and the Institute of Archaeology and Antiquity (University of Birmingham, United Kingdom).

Timetable

The complexity of the project is such that there is a need for prior assessment of the landscape and for a significant period of planning and fund-raising prior to the main periods of fieldwork. The following timetable is proposed.

Phase 1 2002 - 2004 Primary environmental and archaeological assessment

Phase 2 2005 - 2010 Primary fieldwork period

Phase 3 2010 - 2015 Preparation for publication

Phase 1 has already begun with preliminary field visits in 2001 and 2002 and detailed archaeological assessment in 2003. Funding will be sought for further environmental and geomorphological assessment during 2004 and for primary data provision.

Detailed agreement for the following phases will be agreed at the conclusion of each phase.

Primary Academic Goals

Provision of a cultural and historic sequence for the Cetina valley
Provision of an environmental and geomorphological sequence for the Cetina valley
Provision of a landscape history of the Cetina valley

Key Sites/Activities

The following sites and activities have been identified as potential actions within the project. Specific decisions on actions will be taken following detailed archaeological assessment and available funding.

Ditelje	Cave excavation
Trilj	Waterlogged settlement excavation
Riža	Early Bronze Age waterlogged settlement. Coring
Vrtača	Specimen excavation of a sample site
Uđavičiči	Hillfort with known stratigraphic and environmental potential. Coring and sample excavation
Okruglo	Bronze Age waterlogged settlement excavation
Otok/Grab	Late Antique/Early Medieval Church complex excavation
Litule Procurement Survey	River Survey
Aerial photographic survey of the contemporary landscape and photographic archive.	Geophysical, topographic and surface survey of selected sites.

Baseline Data Requirements

Some 500 archaeological sites are known within the valley and there is a compiled bibliography for the Cetina. This data is rarely geo-referenced and it is a basic requirement that this information be incorporated within a single geospatial database.

Costs

Preliminary estimate of costs of primary fieldwork are c. € 560,000. This sum is to be raised by the participants from appropriate academic funds or other sponsorship.

Outputs

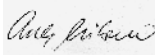
A GIS sites and Monuments database for the Cetina valley
A single synthetic, bilingual monograph on the environment and history of the Cetina Valley
Regular publication of interim reports within local, regional and international Journals.
Appropriate separate publication of specialist reports as agreed by the partners.

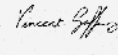
This document represents a provisional agreement. Each separate project phase shall be preceded by a review by the partners and a separate detailed project description for any succeeding work.

Signed on behalf of the partners

For the Museum of Croatian
Archaeological Monuments

For the Institute of Archaeology and
Antiquity

A. Milešević
Director
14.11.2003

Dr V. Gaffney
Director
7/11/03

su zajedničkim terminom *daljinsko istraživanje* jer njima dobivamo informacije o objektima na i ispod površine Zemlje i mora, a bez da s njima dolazimo u neposredan dodir ili da ih oštećujemo, na bilo kakav način, fizičkom aktivnošću.

Daljinsko istraživanje, dakle, omogućava bolje razumijevanje arheoloških nalazišta bez opsežnih i skupih iskopavanja, dok je podatke o okolišu i starosti nalazišta moguće prikupiti tek manjim ispitivanjima. Dodatnim kartiranjem tako dobivenih podataka moguće je nadalje bolje sagledati cjeloviti izgled nalazišta i analizirati njegov položaj u odnosu prema širem području. Iznad svega, *daljinska istraživanja* omogućuju bolje razumijevanje o tome kako su ljudi koristili i mijenjali svoj prostor od najstarijih vremena do danas.

Uz pomoć *daljinskih istraživanja*, zbrajanjem i analizom podataka o površini Zemlje jednostavno i bez opsežnih i skupih iskopavanja opažamo, otkrivamo i bolje razumijemo arheološke tragove i promjene u pejzažu. Tako dobiveni arheološki podatci mogu se izlučiti na različite načine: tradicionalnim slikama promatrača – fotografa, različitim sensorima postavljenim na različitim platformama, laserskim kamerama na avionima te sustavom satelitskih snimaka. Ti se podatci mogu nadalje kombinirati i s drugim informacijama za izradu raznih zemljovida i analizu danas nevidljivih povijesnih krajolika.

Izložba je, dakle, predstavljala rezultat projekta *ArchaeoLandscapes Europe (ArcLand, www.arceland.eu)* koji ističe važnost korištenja modernih metoda i tehnologija pri *daljinskim istraživanjima* čime su osobito povećane mogućnosti u:

- prepoznavanju prostornoga konteksta pojedinih izdvojenih / izoliranih nalazišta;
- studiranju življenja na određenom prostoru u različitim razdobljima prošlosti;
- razvoju pejzaža tijekom vremena.

Te nove moderne metode i tehnologije te njihova primjena u arheologiji na izložbi su bile predstavljene u nekoliko cjelina:

1. *Zračna fotografija*: na koji način zračna fotografija omogućava pogled na arheologiju iz drukčije perspektive.
2. *Arhivi zračnih fotografija*: proučavanje starih zračnih fotografija koje pokazuju svijet iz zraka u posljednjih sto godina te ukazuju na sve mogućnosti njihove primjene u sadašnjosti.
3. *LiDAR*: arheologiji nudi ogromne nove mogućnosti jer ta tehnologija – zračnim laserskim skeniranjem (*Light Distance And Ranging*) – može zamisliti vegetaciju i otkriti nova arheološka nalazišta u šumi i pod vodom. LiDAR-om se mogu proizvesti i detaljne karte cijele regije i izrada trodimenzionalnih modela krajolika.
4. *Multispektralni detektori*: promatraju svijet i otkrivaju nepoznatu arheologiju izvan vidljivog spektra.
5. *Geofizička mjerenja*: otkrivaju u tlu zakopane slojeve i ostatke, a mjerenjima otpora tla, georadarom i magnetometrom, mogu se dobiti detaljnije slike onoga što se nalazi ispod površine Zemlje.
6. *Združivanje i pristupačnost*: ukazuje na prednosti povezivanja različitih znanstvenih disciplina pri suvremenim arheološkim istraživanjima obogaćujući tako prezentacijske opcije o načinu života u proteklom vremenu te kako kombiniranjem različitih podataka, dobivenih *daljinskim istraživanjima*, možemo bolje razumjeti prošlost i kako dobivene podatke možemo najatraktivnije prezentirati javnosti.

Europskoj izložbi *Tragovi prošlosti* u Splitu bilo je dodano nekoliko panoa koji su objašnjavali događanja i rezultate što ih je *Muzej hrvatskih arheoloških*

sl. 1. Faksimil ugovora o višegodišnjoj suradnji na *Projektu Cetina*.

spomenika, sličnim istraživanjima, bio postigao u okviru međunarodnoga arheološkog projekta koji se trebao odvijati u dolini Cetine od 2003. do 2012. godine.

Isticali smo tada da je ta riječna dolina u Dalmaciji jedna od najznačajnijih arheoloških mikroregija Hrvatske. Arheološkim istraživanjima od polovine 18. stoljeća i rekognosciranjima u zadnjim desetljećima 20. stoljeća, prikupljeni su podaci za približno 800 nalazišta. Za nas su tada poseban dobitak bile nove spoznaje o pedesetak položaja koji sadržavaju ostatke ranosrednjovjekovnih naselja, kako onih na rijeci tako i onih utvrđenih na vrhovima i pristrancima okolnih brda. O takvom tipu nalazišta srednjeg vijeka, naime, arheološka znanost u Hrvatskoj ima vrlo malo podataka, pa su se istraživanja tih položaja nametala kao nužnost. Za našu arheološku znanost dodatno je bilo važno da su ti položaji locirani na mjestima koja imaju vrlo dugačak kontinuitet trajanja, što je zahtijevalo složenu pripremu za buduća iskopavanja. Kako je riječ o dragocjenim nalazištima, bila je nužna dobra priprema u prikupljanju svih podataka koje je bilo moguće prethodno priskrbiti nedestruktivnim, daljinskim arheološkim ispitivanjima, a koji bi mogli biti dobra podloga u planiranju budućih iskopavanja.

Iz tih razloga bio je osmišljen *Projekt Cetina*, začet u prijateljskom razgovoru nekolicine kolegica i kolega u Sinju, nakon što je, 1996. godine, iz tiska izašla *Arheološka topografija Cetine*. S obzirom na ukupne dotadašnje spoznaje, bilo je jasno da će po završetku, projektom predviđene desetogodišnje istraživačke kampanje, biti moguće dobiti prve znanstveno relevantne podatke o različitim nalazištima, a posebno o oblicima naselja ranoga srednjeg vijeka. Iz takvih arheoloških podataka također bi bilo moguće relevantnije raspravljati vrijeme i obim naseljavanja Slavena i potom Hrvata u Dalmaciji te, što je osobito važno, njihove prve dodire sa starosjedičkim ili romanskim supstratom tijekom 7. i 8. stoljeća. Posljednjih desetljeća, naime, znanstveno je utvrđeno da su se vrlo intenzivni takvi kontakti događali upravo na rijeci Cetini koja je u kasnoj antici i ranome srednjem vijeku dugo vremena bila politička, etnička i kulturna granica između starosjedilaca i došljaka. Razvijajući cetinski projekt u narednim godinama, između 2000. i 2003. godine, dogovoreno je da se on postupno institucionalizira pa su – nakon više radnih sastanaka u Sinju, Splitu, Birminghamu i Ljubljani – glavni partneri – *Muzej hrvatskih arheoloških spomenika* iz Splita i *Institut za arheologiju Sveučilišta u Birminghamu* – uz podršku *Odjela za arheologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani*, 2003. godine, sklopili ugovor o višegodišnjoj suradnji (sl. 1). U dogovorima koji su prethodili tom ugovoru, u razradi projekta sudjelovalo je još nekoliko kolega iz drugih institucija, pa su u konačnici participante u projektu činili:

- *Department of Archaeology and Anthropology, University of Bristol*, UK (Heather Tinsley);
- *The Institute of Archaeology and Antiquity, University of Birmingham*, UK (Chris Gaffney, Vince Gaffney, Andy Howard, David Smith, Wendy Smith, Emma Tetlow, Martin Tingle);
- *Muzej hrvatskih arheoloških spomenika*, Split, HR (Ante Milošević);
- *Oddelek za arheologiju Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani*, SLO (Darja Grosman);
- *Znanstvenoraziskovalni centar SAZU*, Ljubljana, SLO (Krištof Oštir, Tomaš Podobnikar).

Prvi preliminarni istraživački rezultati postignuti u okviru projekta objavljeni su u proljeće 2004. godine, te su postigli neočekivano veliki odjek u svjetskoj arheologiji i općenito u znanosti. Vijest o tome prenio je veliki broj

sl. 2. *Press clipping o Projektu Cetina u svjetskim medijima.*

Institute of Archaeology & Antiquity, School of Historical Studies

PR Activity Report – Cetina Valley Archaeology Project

Summary

During the past three months the Cetina Valley Archaeology Project has enjoyed extensive regional, national and international media coverage following PR activity instigated by the University of Birmingham's Public Relations Office. A press release, entitled, "Birmingham Archaeologists Strike Gold With Bronze Age Discovery" was issued on Tuesday 13 January 2004 to regional, national, international and specialist media contacts, backed up by a 4-minute video news release package for broadcast media put together and distributed by Research TV.

Research TV

Research TV is a tool for promoting university research activities in the UK and abroad, and the University of Birmingham was one of the founder partner universities to fund the project. Research TV produces video news releases, filmed and edited by news professionals and distributed to around 2,000 news organisations worldwide via a satellite feed by leading international press agency, Associated Press. Each research story is tailor-made for TV news, timed to fit standard slots and highlight newsworthy issues such as groundbreaking research or new discoveries. The Cetina story had obvious potential for Research-TV, as the footage of the divers retrieving artefacts from the Cetina river-bed, provided by colleagues from the Slovene Academy was so dramatic. Interviews with Dr Vincent Gaffney and Dr David Smith, various stills images of the finds and the moving footage of the divers featured in the Research TV programme.

The Cetina story was distributed at 12:45 GMT on 13 January 2004 via Associated Press Television News (www.aptn.com), which provides global access to all of APTN's 800+ broadcast clients. Research TV sold in the story and pre-notified broadcasters. 1157 broadcast contacts were pre-notified of the up-coming feed via email on 9 and 11 January, 47 broadcasters were pre-notified via fax on Monday 11 January, and 92 broadcasters were contacted by phone on 9, 11 and 12 January.

All features are also available to be viewed on the www.Research-TV.com website which is actively marked to broadcasters, senior business executives and potential investors.

A full report from Research TV on take-up and usage is below:

SPECIFIC USAGE

UK broadcasters:

- BBC World recorded both stories for future use (no specific usage picked up as of 18/01/04)
- BBC Birmingham will broadcast the "Clues to Croatia's Past" story in the week of January 19
- Channel 4 and Sky recorded the stories for future use (no specific usage picked up as of 18/01/04)
- BSN also recorded both stories. Broadcasting both Research TV stories in the week starting on the 19th of January.

International broadcasters:

The main interest in both stories came from European broadcasters. The story was recorded by all ENEX members and an unspecified number of EBU clients (details will be available on the next monitoring report).

Confirmed News Usage:

- Euronews – Used Croatia report as part of cultural news bulletin on Thursday, January 15 from 08 – 18 GMT in English, French and German
- CNN (Hispanic strand) – Using story in week of January 19 (no specifics)
- Herald Tribune TV – Using full report in monthly news round-up for PBS (US) and in-flight programming
- Croatia TV – Used report as in evening news bulletin on Wednesday January 14
- Slovenia TV – Used report in news round-up programme on Friday, January 15.
- VTM (Belgium) – Used report on Thursday, 15.
- RTL2 (Germany) – Used story in evening travel programme
- Channel 2
- PRO 7 TV (German All-news Channel) – Broadcast Croatia programme in evening news programme
- IPlus1 (Russia) Unspecified use in the week of January 13-20.
- France 2 (France) – Used story on Saturday as part of "History" programme
- Television Suisse Romane – (French-speaking Swiss TV) – Used story in the week of January 13-20. No specifics available

ENEX is the leading European News Exchange centre with a 30+ client list. ENEX transmitted both stories and notified their clients electronically, separately. They include:

RTL TV Belgium; VTM Belgium; Nova TV-Czech Republic; MTV3- Finland; Metropole M6-France; RTL1 and RTL2-Germany; Antenna TV – Greece; RTL Klub- Hungary; TV3-Ireland; Channel 2- Israel; TBS-Japan; RTL-Luxembourg; RTL4 The Netherlands; TV2- Norway; TVN 24-Poland; SIC- Portugal; PRO TV-Romania; NTV-Russia; Tele Cinco-Spain; TV4-Sweden; NTV-Turkey; IPlus1-Ukraine; SKY-UK; CBS-USA.

Breakdown of additional known media coverage

- Birmingham Post (15/01/04)
- Birmingham Evening Mail (x2 editions on 14.1.04)
- Central News, Carlton TV, ITV (14/1/04)
- The Voice of Croatia, Croatian National Radio (Josip Soudarevic interviewed) (interview with Vince Gaffney, 23/1/04)
- ABC Online (Australian Broadcasting Corporation) – www.abc.net.au (30/1/04)
- Current Archaeology Magazine (February edition)
- The Guardian (Work in Progress column) (9.3.04)

Future media interest/coverage being monitored

- Ilustreret Videnskab feature confirmed. Ilustreret Videnskab is a popular science magazine distributed in 5 countries to 500,000. The feature should appear in the July issue (www.illvid.dk).
- Archaeology Magazine feature confirmed

Various media contacts are very interested to monitor the Cetina story as it progresses, with interest in future digs. BBC Midlands Today (TV) and Sky News (TV) have both expressed an interest in filming the next phase of the dig in Cetina.

vrlo uglednih svjetskih medija na svim kontinentima (sl. 2), što je cijelom projektu obećavalo značajne sponzore i vrlo dobru financijsku budućnost. U jednom trenutku čak je i ugledni *National Geographic* iskazao želju da o našim, u metodološkom smislu pionirskim istraživanjima napravi seriju od nekoliko nastavaka.

No veliki odjek i uspjeh u svijetu, probudio je poznati arheološki jal među kolegama u Hrvatskoj, pogotovo među onima koji su tada imali političku moć u čemu su prednjačili neki djelatnici *Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*. Rezultat svega bio je da su nam tadašnja nadležna ministarstva i tijela državne uprave ukinula sve prethodno dobivene dozvole. Od pomoći nije bila niti intervencija tadašnjeg veleposlanika Velike Britanije, sir Johna Ramsdena i naše zamolbe kod tadašnjeg predsjednika Republike Hrvatske, dr. Stipe Mesića. Uskoro je „politička arheologija“, uz odobravanje *Hrvatskoga arheološkog društva* i svesrdnu podršku tadašnjeg ministra kulture mr. Bože Biškupića, 2005. godine, provela i smjenu ravnatelja u svim važnijim institucijama i arheološkim muzejima u Hrvatskoj, pa tako i u splitskom MHAS-u, čime su onemogućena bilo kakva nastojanja da projekt preživi na bilo koji način¹.

Time je *Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika* i arheologiji u Hrvatskoj općenito oduzeto pravo iskoraka na međunarodnu scenu, što najbolje svjedoči izvrsna izložba *Tragovi prošlosti / Traces of the Past* koju smo imali prilike vidjeti u Splitu i koja je, u metodološkom smislu, anticipirala gotovo sve načine *daljinskoga istraživanja* u arheologiji kakve smo i mi planirali razvijati u okviru *Projekta Cetina*.

prof. dr. sc. Ante MILOŠEVIĆ
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
S. Gunjače 3
HR – 21000 Split
ante.milosevic@st.t-com.hr

¹ Tiskani mediji u Hrvatskoj pisali su o toj međunarodnoj blamaži hrvatske arheologije: J. JINDRA, Sinjsko polje, Biškupić u arheološkoj aferi, *Globus* 763, od 22. srpnja 2005. – M. JELAČA, Zanimljivija Britancima nego Ministarstvu, *Slobodna Dalmacija* od 22. srpnja 2005. – M. KAVAJIN, Mirjana Sanader otkopavala legionare i „zakopala“ 40 milijuna kuna, *Slobodna Dalmacija* od 11. 11. 2012. godine, podsjećajući na godinu u kojoj je *Projekt Cetina* trebao biti završen.